

BESTENDIGING VAN PIONIERSPLEKKEN

Verdieping bij de publicatie 'Op hoop van zegen' rond pionieren

Hoe zorgen we dat pioniersplekken het op lange termijn volhouden? Moet dat van *alle* plekken verwacht worden? En als we dat willen, is dat dan vooral afhankelijk van de financiën, van het leiderschap, van de geloofsdynamiek of van de organisatiekracht binnen de pioniersplek? Bij pioniersplekken én bij de Protestantse Kerk als geheel ligt de uitdaging bij te dragen aan de bestending van het pionieren.

Toen de Protestantse Kerk begon met pionieren was de inzet dat binnen drie jaar een min of meer zelfstandige gemeente zou ontstaan, in een vrij klassieke vorm. De afgelopen jaren hebben we geleerd dat dat meestal geen realistische inzet is. Er is meer tijd nodig, zo blijkt uit onderzoek onder de eerste generatie pioniersplekken.¹ Het blijkt ook recent onderzoek onder pioniersplekken, waarin zichtbaar wordt dat het aantal betrokkenen ook na vier jaar nog stijgt.² Navraag bij Engelse experts rond *Fresh Expressions* versterkt dit. Met de kennis van nu lijkt vijf tot tien jaar realistisch te zijn.

WAT IS ZELFSTANDIGHEID?

Lars Grijssen studeerde af met een scriptie over de duurzaamheid van de kerk.³ Het begrip 'duurzaamheid' op zich roept al de nodige vragen op. "Is de duurzame kerk een kerk die lang mee gaat, een kerk die zichzelf draaiende kan houden of is het een kerk die vooruit kijkt en in haar kerk-zijn vandaag de dag anticipeert op cultuurveranderingen zoals secularisatie, individualisatie en de wending naar spiritualiteit?" Grijssen brengt vele perspectieven bij elkaar.

“Met de kennis van nu lijkt vijf tot tien jaar realistisch te zijn voor het toegroeien naar volwassenheid.”

OP ZOEK NAAR ZELFSTANDIGHEID

De zoektocht naar zelfstandigheid van gemeenten is een klassiek vraagstuk in de missiologie. Deze zoektocht vond voorheen plaats in een context waarin kerkplanting op andere continenten plaatsvond. Zo stelde de Britse zendeling Ronald Allen aan het begin van de vorige eeuw, op basis van een studie van Paulus, dat overzeese kerken op het gebied van toezicht en financiën zelfstandig zouden moeten worden, en dat dit in de praktijk onvoldoende gebeurde.⁴ De missiologen Henry Venn en Rufus Anderson hadden het begrip zelfstandigheid eerder al uitgewerkt

¹ Onderzoek uit 2014, door Jan Jonkers en Hette Domburg onder vier pioniersplekken.

² Ronald Bolwijn en Laura van der Linden (2017), *Rapportage onderzoek pioniersplekken*.

³ Lars Grijssen (2013), *De duurzame kerk*.

⁴ R. Allen (1927), *Missionary Methods: St. Paul's or Ours?* Pagina 141.

naar drie principes, namelijk dat gemeenten *self-supporting*, *self-governing* en *self-extending* zouden moeten zijn. Bosch noemt daarnaast het principe dat kerken *self-theologizing* moeten zijn.⁵ In het rapport *Mission Shaped Church* worden deze principes ook als uitgangspunt genoemd voor gesprek over de volwassenheid en zelfstandigheid van nieuwe initiatieven in Engeland.⁶ Expliciet wordt genoemd dat fulltime betaalde krachten en externe financiering hinderlijk kunnen zijn voor het ontwikkelen van deze volwassenheid.

Deze principes maken duidelijk dat bestendingig over méér gaat dan financiële zelfstandigheid. De inzet is dat er gemeenten ontstaan die echt passen bij de context en gedragen worden door de mensen die er deel van zijn. Dit ter voorkoming van paternalisme vanuit bestaande kerken.

ZELFSTANDIGHEID ALS HOOGSTE GOED?

Zonder de uitgangspunten terzijde te schuiven, is Moynagh kritisch op de principes van Venn en Anderson.⁷ Want mag van een initiatief voor jongeren of armen verwacht worden dat ze zelf alle kosten dragen? Is solidariteit ook niet belangrijk in de kerk? Daarbij komt dat de nadruk op *self* buiten beeld laat dat onderlinge afhankelijkheid van gemeenten wellicht meer recht doet aan Gods karakter en aan de relationele natuur van de kerk dan een streven naar totale zelfstandigheid, zeker in een tijdsgewricht waarin individualisering al zo sterk de toon bepaalt. Moynagh noemt vier andere thema's bij het komen tot volwassenheid van kerkelijke initiatieven:

- **Fruit** – Is een initiatief vruchtbaar in de vier relaties met de kerk, de context, de nieuwe gemeenschap en met God zelf? Is er een positieve ontwikkeling op deze vier vlakken?
- **Flow** – Is een initiatief bewust bezig met het begeleiden van mensen richting andere kerken, zodat mensen duurzaam bij de kerk betrokken kunnen blijven? Hierbij valt te denken aan jongereninitiatieven die de doorstroom begeleiden als jongeren ouder worden. Ook valt te denken aan de doorstroom van mensen die het evangelie leren kennen bij een pioniersplek, maar na verloop van tijd andere spirituele behoeften hebben en doorstromen.
- **Family** – Is een initiatief verbonden met kerkelijke netwerken en andere gemeenten? Is er uitwisseling? Dat zorgt voor een gezamenlijk leerproces, voorkomt sektarisme en praktische voordelen zijn denkbaar, bijvoorbeeld door gezamenlijk de administratie te voeren. Ook is het voor kleine plekken bemoedigend om nu en dan in grotere verbanden samen te komen.
- **Freedom** – Heeft een initiatief een passende hoeveelheid vrijheid? De hoeveelheid vrijheid die nodig en wenselijk is, kan per context verschillen. Het is winst als hierover een open en eerlijk gesprek gevoerd kan worden.

VAN DRIE NAAR ZES JAAR

We weten nu dat het toegroeien naar volwassenheid zo'n vijf tot tien jaar in beslag kan nemen. Dat heeft er eind 2016 toe geleid dat de landelijke kerk, met steun van de Solidariteitskas en de Maatschappij van Welstand, de steun heeft uitgebreid van drie jaar naar zes jaar. Het gaat daarbij om financiële en inhoudelijke steun. Na zes jaar stopt de *financiële* steun van de landelijke kerk. Wel kunnen lokale gemeenten besluiten een pioniersplek langer financieel te steunen. Wat nog uitgewerkt moet worden, is of en hoe de *inhoudelijke* steun na deze zes jaar vorm kan krijgen.

⁵ Zie D.J Bosch (1991), *Transforming mission*. Pagina's 451-452.

⁶ G. Cray (2004), *Mission Shaped Church*. Pagina's 120-123.

⁷ Bron: M. Moynagh (2012), *Church for Every Context*. Pagina's 405-407.

Bij de ontwikkeling van een perspectief voor de lange termijn moet genoemd worden dat ook kan blijken dat een pioniersplek *geen* goed toekomstperspectief heeft. Logische momenten voor die constatering zijn de evaluaties die elke pioniersplek na drie jaar en na zes jaar vormgeeft. De experimentele aard van het pionieren brengt met zich mee dat niet elk initiatief zal slagen of duurzaam zal blijken. Het is denkbaar dat een behoorlijk deel van de pioniersplekken geen goed toekomstperspectief kan ontwikkelen. Zolang er in dat proces geleerd wordt, en die ervaringen gedeeld worden, maakt dat de poging tot pionieren zeker niet waardeloos.

Als een pioniersplek na vijf á tien jaar gezond functioneert en toekomstperspectief heeft, lijkt het passend niet langer van 'een pioniersplek' te spreken. Een initiatief komt dan in een nieuwe fase.

KLEINSCHALIGHEID ALS HET NIEUWE NORMAAL

De meeste nieuwe vormen van kerkzijn blijken kleinschalig te zijn. Een Engels onderzoek onder 1.109 *Fresh Expressions* (vergelijkbaar met pioniersplekken) laat zien dat 81% van de deze plekken bij een activiteit zo'n 10 tot 74 mensen ontvangen.⁸ Bij 43% van de Nederlandse pioniersplekken op zijn dit moment minder dan 20 mensen intensief betrokken.⁹ Hierbij moet bedacht worden dat de meeste plekken nog geen twee jaar onderweg zijn. Wel is helder dat pioniersplekken zich meestal niet ontwikkelen tot een omvang van honderden mensen. Hoe kleiner een initiatief is, hoe belangrijker het is dat een initiatief is ingebed in een breder netwerk. Want kleinschaligheid brengt vaak kwetsbaarheid met zich mee.

“Hoe kleiner een initiatief is, hoe belangrijker het is dat een initiatief is ingebed in een breder netwerk.”

Met dit gegeven in het achterhoofd is het belangrijk bij de start van een pioniersplek financieel niet te ambitieus te zijn. Het is eenvoudiger bij succes tot een uitbreiding te komen dan om na enkele jaren af te schalen. Daarom adviseren we pioniersplekken veelal om de begroting bescheiden te houden. Dit werkt vooral door in een beperkte omvang van de betaalde aanstelling(en) en het afzien van een eigen gebouw. Tegelijk verschilt per context wat wijs is. Pionieren blijft lokaal maatwerk.

NAAR FINANCIËLE DUURZAAMHEID

Wetende dat de meeste pioniersplekken een bescheiden omvang hebben en dat er nauwelijks fondsen zijn die op de lange termijn missionaire initiatieven ondersteunen, ligt er de uitdaging op andere wijzen tot financiële duurzaamheid van pioniersplekken te komen. Zowel het verhogen van de eigen inkomsten (mensen 'opvoeden' om te geven) als beperking van de kosten zijn dan in beeld. Ook andere creatieve mogelijkheden verschijnen aan de horizon:

- Functioneren als een huisgemeente. Een kleine groep mensen komt dan regelmatig bij elkaar in huiskamers. Hier zijn nagenoeg geen kosten aan verbonden. In de visienota 'Kerk 2025' van de Protestantse Kerk wordt dit ook genoemd.

⁸ Bron: George Lings (2016), *The Day of Small Things, An analysis of fresh expressions of Church in 21 dioceses of the Church of England*, pagina 39

⁹ Bron: Ronald Bolwijn en Laura van der Linden (2017), *Rapportage onderzoek pioniersplekken*.

- *Business As Mission* (BAM) is een nieuwe manier om kerkzijn mogelijk te maken.¹⁰ Sociale ondernemers voorzien door een bedrijf in hun levensonderhoud én leveren een positieve bijdrage aan de samenleving.¹¹ In verbinding met dit bedrijf kan het kerkzijn vorm krijgen. De recente start van Brouwerij Kleiburg, gekoppeld aan het Kleiklooster, is hierbij inspirerend.¹²
- Mensen die het leiderschap van de pioniersplek vormgeven naast een reguliere betaalde baan. Dit wordt – met Paulus in gedachten – ook wel het tentenmakersprincipe genoemd.

ASPECTEN VAN BESTENDINGING

Hoewel velen de financiële uitdaging als het belangrijkste aspect van bestendinging ervaren, liggen er ook flinke uitdagingen op andere vlakken. Met de kennis van nu moet komende jaren aan de volgende aspecten van bestendinging aandacht gegeven worden:

▪ <u>Geloof</u>
Identiteit, levende spiritualiteit, theologische reflectie, omgaan met lastige geloofsissues. ▪ <u>Gedeeld leiderschap</u>
Gedeelde verantwoordelijkheid, toewijding, training, visie op de toekomst en flexibiliteit. ▪ <u>Organisatie</u>
Heldere structuur, beheer en administratie, registratie contactgegevens/lidmaatschap. | <ul style="list-style-type: none"> ▪ <u>Inbedding</u>
Verbondenheid en wederkerigheid binnen de kerk als groter geheel. ▪ <u>Financiën</u>
Inkomsten en uitgaven in balans voor de langere termijn. ▪ <u>Doorgaande ontwikkeling</u>
Groei, vernieuwing, doorstroming, start van nieuwe initiatieven. Semper reformanda. |
|---|---|

Bij een gesprek rond bestendinging komen ook fundamentele vragen komen op tafel. Moet een kerk minimaal vijftig jaar bestaan om van een geslaagde bestendinging te kunnen spreken? Of is tien jaar al heel wat? Moeten we vooral kijken naar hoe lang iets bestaat of naar hoeveel nieuwe initiatieven eruit voortkomen? Moet elke kerk financieel z'n eigen broek ophouden of moet solidariteit een rol spelen, bijvoorbeeld als het gaat om pioniersplekken met jonge of arme mensen? Kan een initiatief op langere termijn goed functioneren zonder betaalde krachten?

Op het vlak van bestendinging zijn er veel en grote uitdagingen. Daarbij gaat het niet alleen om financiën, maar ook om leiderschap, organisatiestructuren en de reproductie van initiatieven. Met de lessen vanuit de zendingsgeschiedenis in het achterhoofd, moeten we er daarbij voor waken om bestaande kerken zondermeer te zien als de norm duurzaamheid. Proberen, onderzoeken, fouten maken en weer doorgaan...dat is wat nodig zal zijn om hierin lessen te leren.

Martijn Vellekoop

Deel van het landelijk team pionieren

www.lerenpionieren.nl/ophoopvanzegen

Landelijk team pionieren

info@protestantsekerk.nl

030 880 1880

¹⁰ In 2015 hierover het boek van Gea Gort met dezelfde titel.

¹¹ Zie ook het verdiepende artikel over ondernemerschap, dat hierbij aansluit.

¹² Zie www.brouwerijkleiburg.nl en www.kleiklooster.nl.